

ВАРДАРСКИ ЗБОРНИК

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
COMITE INTERDEPARTEMENTAL RECUEIL DE VARDAR

DE VARDAR RECUEIL

9

REDACTEUR VLADIMIR STOJANČEVIĆ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
МЕЂУОДЕЉЕЊСКИ ВАРДАРСКИ ОДБОР

ВАРДАРСКИ ЗБОРНИК

9

УРЕДНИК ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ

БЕОГРАД 2012

ЧЛАНОВИ РЕДАКЦИОНОГ ОДБОРА:

ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ

МИЛОРАД ЕКМЕЧИЋ

МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ

ВЛАДИМИР БОВАН

СЕКРЕТАР

ЉИЉАНА ПЕРОВИЋ

Примљено на IX скупу Одељења историјских наука, од 30. новембра 2011. године, на основу позитивних мишљења рецензената, посебно датих за сваки рад

АМБЛЕМ: НОВАЦ ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА

ИЗДАЈЕ:

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

© СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ 2012.

ISSN 1450-8486

КОРИЦЕ: НИКОЛА ДУДИЋ

ЛИКОВНИ ПРИКАЗ НОВЦА ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА
НА V СТРАНИ: МЛАДЕН СРБИНОВИЋ

ЛЕКТОР: ЉИЉАНА МИЉКОВИЋ

КОРЕКТОР: РАТКА ПАВЛОВИЋ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: МИРА ЗЕБИЋ

ШТАМПА: ШТАМПARIЈА СРПСКЕ
ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ, БЕОГРАД

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

<i>Владимир Стојанчевић</i>	Из српске историјске прошлости у Битољском вилаету на прелазу 19. у 20 век (Друштвено-политичке прилике)	1
<i>Vladimir Stojančević</i>	On Serbian Historical Past in Monastir Vilajet in Transition from 19 TH to 20 TH Century – Social and Political Circumstances	47
<i>Љиљана Алексић-Пејковић</i>	Покушаји оснивања српског новчаног завода у Скопљу до 1912. године	49
<i>Ljiljana Aleksić-Rejković</i>	The Attempts at Founding the Serbian Monetary Fund in Skoplje till 1912	80
<i>Славиша Недељковић</i>	Преглед организованог рада националне акције српске владе у Македонији и Старој Србији крајем 19. века	81
<i>Slaviša Nedeljković</i>	Survey of the Organised Work of the National Action of the Serbian Government in Macedonia and Old Serbia at the End of the 19 TH Century	92
<i>Миле Станић</i>	Предлог о отварању српских конзулата у Призрену и Велесу ..	93
<i>Mile Stanić</i>	Proposal on Opening the Serbian Consulates in Prizren and Veles	97
<i>Владимир Бован</i>	Сећања Јанићија Поповића на своје школске другове и колеге учитеље у Вардарској Македонији од 1905. до 1915. године	99
<i>Vladimir Bovan</i>	Memories of Janićije Popović of His School Friends and Teacher Colleagues in Vardarska Macedonia from 1905 TO 1915	111
<i>Зоран Т. Јовановић</i>	Скопско Народно позориште у ратним условима (1914–1915)	113
<i>Zoran T. Jovanović</i>	Skoplje National Theatre in War Conditions (1914–1915)	139
<i>Зоран Живковић Христић</i>	Ђачка литерарна дружина „Дојчин” у Солуну и Скопљу, од 1903. до 1912. (Етнографска грађа у заоставштини Милоша Ивковића, I)	141
<i>Zoran Živković Hristić</i>	Literary School Club “Dojčin“ in Thessalonica and Skoplje 1903–1912	187

<i>Стјаниша Војиновић</i>	Коста Абрашевић, први пролетерски песник	189
<i>Staniša Vojinović</i>	Kosta Abrašević, the First Proletarian Poet	204
<i>Ђорђе Перућ</i>	Историја и народна традиција у двама старосрбијанским песмама из „Руковети” Стевана Мокрањца (Посвећено академику Владимиру Стојанчевићу)	205
<i>Djordje Perić</i>	History and the National Tradition in Two Old Serbian Songs from Stevan Mokranjac’s <i>Rukoveti</i>	225
<i>Драгиша И. Кецојевић</i>	Државна народна школа „Карађорђе” у колонијалном селу Карађорђевац 1922–1941, Други део	227
<i>Dragiša I. Kecojević</i>	State National School “Karadjordje” in the Colonized Village of Karadjordjevac 1922–1941, Part II	251
<i>Драгиша И. Кецојевић</i>	Земљотрес у Јужној Србији 1931. године	253
<i>Dragiša I. Kecojević</i>	The Earthquake in Southern Serbia in 1931.....	270
<i>Владимир Стојанчевић</i>	О Стевану Симићу и његовим успоменама	273
<i>Vladimir Stojančević</i>	About Stevan Simić and His Memories.....	301
<i>Стеван Симић</i>	Моји списи објављени у појединим часописима, алманасима и сличним издањима у Цариграду, Солуну, Крфу, Скопљу, Сарајеву, Београду Библиографски подаци	303
<i>Stevan Simić</i>	My Works Published in Magazines, Almanachs and Similar Publications in Carigrad, Thessalonica, Corfu, Skoplje, Sarajevo, Belgrade Bibliographical Data	307

ЗЕМЉОТРЕС У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ 1931. ГОДИНЕ

ДРАГИША И. КЕЦОЈЕВИЋ

У овоме приказу дат је опис катастрофалног разорног земљотреса у Јужној Србији и Грчкој у марту 1931. године.

На основу података, сачуваних из ранијих времена, у средњем и доњем току Вардара било је много потреса. То нису били изоловани потреси, ограничени само на слив Вардара, већ су захватили много шира подручја суседних држава Грчке, Бугарске и осталих земаља. Позната је **катастрофа у 6. веку** у којој су разорени познати градови: **Стоби**, на ушћу Црне реке у Вардар и **Скупи** у близини данашњег Скопља. Позната је и **Дубровачка катастрофа у 17. веку**, у којој је разорен Дубровник и околна насеља..

Наш познати сеизмолог, Јеленко Михаиловић, управник Сеизмолошког завода на Ташмајдану, бавио се сеизмичко-тектонским проучавањем Родопске масе, која показује свој индивидуални живот у динамичким појавама својих блокова. Такву једну појаву је сачињавала и валандовска трусна катастрофа коју је проучавао Ј. Михаиловић. Своја проучавања, резултате и закључке о механизму тих покрета изложио је у својој расправи „Валандовске трусне катастрофе“. У тој расправи он дословно пише:

„Први весници непосредне катастрофе јавили су се почетком августа 1930. године и то: 3. 08. 1930. лаким покретима у валандовској потолини (23 сата, Валандово, III) и 9. 08. 1930. умереним покретима у ђевђелијској котлини (22 сата и 20 минута, Ђевђелија, IV). Потом је опет настало кратко, привидно затишје од непуне пола године (10. 08. 1930 – 6. 03. 1931). То критично затишје било је као пред олују и непогоду. Једна од најистакнутијих сеизмичких акција у свету по интензитету и необичној учесталости потреса, отпочела је одмах после поноћи **7. 03. (1 сат и 17 минута)**. Тада је наступила најпре јака подземна тутњава, потом прво разорење насеља у валандовској потолини уз непрекидну јаку подземну тутњаву, која се чула још неко време и после престанка првога удара. Скоро тачно на 25 сати после овога, наступило је још страшније опустошење ових насеља **8. 03. (2 сата и 51 минут)**. Између првог и другог удара тле је непрекидно дрхтало, тутњава и потреси смењивали су се и с времена на време својом јачином рушили по који испрепуцани зид и уносили нову панику у становништво, које је било напустило своје домове и под несигурним заклонима од платна и асура проводило прве

пролетње дане под кишом и ветром. После тога другог удара, учесталост је потреса и бронтита достигла такву кулминацију, каква је забележена само код највећих труских катастрофа на свету. Од првога дана катастрофе (7. 03. 1931) тле се непрекидно тресло или тутњило.“¹

Из расположивих података се види да је потрес почео 7. марта, у 17 минута и 12,1 секунди после поноћи.

Дневни лист „Политика“ у своме броју, у недељу 8. марта 1931. године, на страни 6. објавила је тога дана четири извештаја дописника из Бевђелије и Саопштење Сеизмолошког завода на Ташмајдану:

„Јак земљотрес у Јужној Србији

- У свим местима око Бевђелије и Струмице где се потрес најјаче осетио било је доста штете – Епицентар се налази између Солунског и Орфанског залива.“

Бевђелија, 7. марта

Ноћас око 1.20 часова осетио се овде јак земљотрес. Становништво које је спавало, пробудило се од потреса и напустило своје домове. Поједине зграде од лакшег материјала напрсле су. У самој поштанској згради напрскао је спољни зид. Епицентар земљотреса налази се, изгледа у Удову, где је срушено неколико зграда. Пошто постоји бојазан да се земљотрес понови, грађани су провели ноћ напољу.

„САОПШТЕЊЕ СЕИЗМОЛОШКОГ ЗАВОДА НА ТАШМАЈДАНУ

Ноћас у један сат, 17 минута и 12 секунда, сеизмографи на Ташмајдану забележили су почетак катастрофалног потреса на даљини од 530 километара, југ југо-исток од Београда. Максимална мерања тла у Београду била су у 1 час, 18 минута и 59 секунди и износила су 188 микрона. Завршетак уписивања почетог у Београду био је у 1 час, 47 минута.

Оштећене су куће (8 степена јачине) у Валандову, Струмици, Бевђелији, Удову, Демир Капији, Неготину на Вардару и Кавадару. На неким местима прекинуте су телефонске и телеграфске линије.

Земљотрес се јако осетио и даље на северозападу, северу и северу истоку. У Софији се осетио као јак потрес. Са потресом чула се јака подземна тутњава, која се поновила и око два сата по поноћи.

Епицентар није на нашој територији, већ на простору између Солунског и Орфанског залива.“

„Бевђелија, 7. марта

Према накнадним обавештењима, земљотрес је био јак у Демир Капији, Неготину на Вардару и свим местима у околини. У Демир Капији прети опасност да се сруши пошта. Између железничке станице Демир Капије и Струмице, у близини саме Клисуре, срушиле су се стене на два места на прузи, због чега је прекинут саобраћај и брзи воз Београд–Атина чека на станици Демир Капија да се пруга очисти.

¹ Јеленко Михаиловић: „Валандовске трусне катастрофе“, Београд 1936. Стране 70 и 71.

Железничка станица у Миравци претрпела је такође штету. Оштећена је и железничка станица у Удову.“

„ПОТРЕС ЈЕ ТРАЈАО 30 СЕКУНДИ

Ђевђелија, 7. марта

Земљотрес који је почео у 1,17 часова трајао је 30 секунди и праћен је подземном тутњавом. Правац земљотреса је север–југ. Тачних извештаја о штети још нема. Железничка станица Милетково на све позиве других станица није се јавила. Брзи воз Атина–Београд број 703 пошао је из Ђевђелије са 15 минута закашњења. Локомотива са возом број 703 извршиће пробу железничког моста на Вардару између Миравца и Струмице, због тога што постоји сумња, да је оштећен због јаког земљотреса.

Готово на свима зградама попуцали су зидови. Из Смоквице јављају да је земљотрес јако оштетио горњи спрат железничке станице, тако да је постала скоро неупотребљива. Становништво је у великом страху. Земљотрес се до сада није поновио.“

„Ђевђелија, 7. марта

Земљотрес који се ноћас овде осетио забележен је у свима местима у Јужној Србији на пространству од Царевог Села до Велеса па на југ. Највише изгледа да је страдала Струмица и околина. У села су послате патроле, посебно у Смоквице и Милетково. Време је хладно и ситна киш пада. Јутрос око 3.30 поново се осетио један лак потрес. Неки људи који су спавали за време земљотреса избачени су били из постеља. У Демир Капији био је потрес веома јак. У селу Миравцу неке зграде од слабијег материјала јако су оштећене. Неколико деце је лако рањено.“

Упозорење власти

Власти у валандовском, ђевђелијском и струмичком крају су истога дана успоставиле везу са Бановином у Скопљу и са Београдом и добили потребна упутства како да поступе. Саопштено им је да се очекују нови потреси који могу да изазову рушење зграда и мостова, као и оштећење железничке пруге и мостова на Вардару и осталим рекама.

Власти су одмах издале саопштење грађанству да, због очекивања јачег потреса, сви треба да напусте своје домове и оду ван насеља. Грађани су поступили по наређењу власти, натоварили постељину и одећу на воловска и коњска кола и удаљили се ван насеља. Децу и непокретне старце и старице су такође потоварили на кола.

Народ је дисциплиновало очекивао обећани разорни потрес.

И десио се. Сеизмолози су били у праву, њихово предвиђање се обистинило.

Главни, катастрофални удар није наступио изненадно. Њему су претходила два удара: један умерени удар на десет минута пре главног и други, доста јак, на два минута пре главног. Та два удара су били стварни удари упозорења. Становници, који су се из било којих разлога налазили у кућама, изашли су ван кућа тако да су избегнуте људске жртве.

Главни удар се десио у ноћи између 7. и 8. марта, у 1 час, 51 минут и 18 секунди после поноћи.

Ево шта је о томе удару „Политика“ писала у понедељак, 9. марта 1931. године.

ДРАГИША
И. КЕЦОЈЕВИЋ

„У току претпрошле ноћи и јуче у Јужној Србији
било је 24 нова потреса
- Материјална штета је велика – Има и људских жртава –
- Пострадалим је послата хитна помоћ – Бан г. Лазих
отићи ће на места несреће –“

„Саопштење сеизмолошког завода
Сеизмолошки завод на Ташмајдану саопштава:

„Ноћас у 1 час, 51 минут и 18 секунди поновио се далеко већом јачином потрес у даљини 525 километара јужно и југоистично од Београда са истим епицентром као онај од 7 марта ове године у 1 час, 17 минута и 42 секунде. Максимално померање тла у Београду било је у 1 час 51 минут и 18 секунди и износио је 500 микрона. Период таласа био је 8 секунди. Ударци су били тако јаки, да су на свима сеизмографским апаратима одбачене игле. Овај велики катастрофални потрес открива наставак стабилизационих процеса на југо-западним огранцима и подножју Родопа. У исто време обелодањује потресе разних сеизмичких блокова на том делу Балканског полуострва, који су у великој мери отпочели у јулу 1930 године јужно од Солуна на истом делу (као и овај најновији), чији епицентар претставља сеизмички блок између доњег тока Струме и доњег тока Вардара; затим априла месеца 1904 године, чији епицентар претставља сеизмички блок између средњег тока Струме и средњег тока Вардара.

После дуже паузе од 1924 године пренесено је тежиште у јужну Бугарску, где су наступиле у јулу месецу 1928 године две трусне катастрофе.

Најновије катастрофе од 7 и 8 овог месеца значе, да је тежиште последњих покрета родопске масе бачено на југо-западне огранке и падине родопске масе на сеизмичким блоковима између доњег тока Месте и Струме и северне обале Јегејског мора.

Судећи по досадашњем сеизмичком темпераменту родопских маса на простору између доњег тока Месте и Струме, може наступити серија изненадних потреса. На нашој територији талас овог пустошног потреса захватио је са нешто ослабљеном јачином Вардарску бановину и југо-источни део Моравске бановине, те су штете биле нарочито осетне у доњем току Вардара, јужно од Демир Капије.“
(А, А)“

Најјачи удар се десио у ноћи између 7. и 8. марта, у 1 час после поноћи. Удар је захватио подручје повардарја јужно од Кавадара и Неготина на Вардару, преко Демир Капије до грчке границе и проширио се на територију Грчке. Удар је био толико јак да су на захваћеном подручју, валандовски крај, подручје Ђевђелије, Дојрана и Струмице, порушене многе стамбене зграде и помоћни објекти, уз људске жртве. У време удара у неким местима је падала киша, па су појединци одлучили да спавају у кућама. Такви су затечени на спавању и неки од њих нису успели да напусте домове пре рушења.

Највећи део кућа су потпуно срушене, а многе су делимично порушене или напукле. У ствари, ни у једној кући се више није смело становати, утврдила је стручна комисија која је ускоро извршила преглед свих објеката.

У понедељак, 9. марта, у Скопље је рано ујутро допутовао специјални дворски воз и одмах продужио за Демир Капију и остала места пострададала од земљотреса. У возу је био Њ. В. Краљ Александар I Карађорђевић у пратњи председника владе г. Петра Живковића. Возу је био придодат специјални вагон са краљевим аутомобилом и аутомобилима његове пратње. Краљ је дошао да на лицу места види какве је штете причинио разорни земљотрес, да види шта све треба да се уради да се помогне угроженом народу и какве мере треба предузети да се настале штете отклоне у најкраћем могућем року. Краљ је дошао да буде са народом у овим тешким тренуцима делећи са њим добро и зло.

У Демир Капији је Њ. В. Краља дочекала маса народа на челу са председником општине и осталим виђенијим грађанима. Председник општине је обавестио Њ. В. Краља о последицама земљотреса, наглашавајући да су скоро све куће порушене и да се морају обновити у потпуности. Њ. В. Краљ је обећао сву потребну помоћ, јер зна да народ нема толико могућности колико је потребно да се све сагради изнова. После Демир Капије дворски воз је наставио вожњу на југ ка средишту разарања.

Њ. В. КРАЉ ТЕШИ СТРАДАЛНИКЕ

Дворски воз је стигао у Удово, односно у железничку станицу „Струмицу“ у 8.40 часова. На станици се била окупила маса света, мештана пострадалих од земљотреса, на челу са председником општине удовске Мустафом Шабановићем, председником општине валандовске Радивојем Нановићем, начелником среза и виђенијим људима среза дојранског. Пуковник г. Михајло Михајловић, инспектор банске управе из Штипа, поднео је рапорт Њ. В. Краљу. Он се већ два дана налази на терену и указује помоћ пострадалима. Од стране армијске области начелник интендатуре реферисао је Њ. В. Краљу о подели хлеба и давању шатора народу који је без крова. Затим је реферисао г. др Куленовић из Скопља и казао да овде има девет теже рањених, и тежих контузија. Све је спремно да се ови тешки рањеници одмах упуте у Скопље у болницу.

Њ. В. Краљ је извесно време разговарао са председником општине г. **Мустафом Шабановићем**. После тога Њ. В. Краљ пришао је пострадалима, који су махом насељеници из разних крајева наше државе, питао их како је, храбрио их и говорио им да је наша држава јака, да им укаже бригу и праву помоћ. Међу њима је био и **Перо Пилиповић**, солунски добровољац са својим сином **Николом**, затим **Машан Кецојевић**, добровољац из Америке, родом из села Боричја у Планини пивској и други.

Њ. В. Краљу је пао у очи насељеник **Божо Вешковић** и одмах је погодио одакле је.

- Ви сте из Данилов Града, из Црне Горе?
- Јесам, Господару, одговорио је он радосно.
- А кад си се населио?

- Пре десет година.
- Е, па значи, ти си био међу првима.
- А и стари су ми били, одговара раздрагани Црногорац.

Делегати су упознали Краља са стањем на терену, наглашавајући да је стање забрињавајуће због многобројних људских жртава и велике материјалне штете. Краљ их је саслушао стојећи, озбиљно се забринуо и обећао да држава мора да помогне народу да се обнове сви порушени објекти и отклоне остале последице разарања.

После упознавања са изложеним стањем Краљ је прошетао кроз Удово и уверио се у тешке последице разарања.

Затим је Краљ пошао кроз Удово, посматрао разне рушевине и уочио железничку станицу, која је сва у рушевинама. Свита моли Краља да не улази унутра, јер се још осећају лакши потреси. Њ. В. Краљ ипак улази у разорену станицу и посматра рушевине. Посматра и друге зграде и при том наређује да дођу аутомобили.

После обиласка Удова Краљ је својим колима пошао у обилазак среза, среским путем према варошици Валандову, седишту среза дојранског.

Прво на путу је било насељеничко село Карађорђевац, удаљено од Удова 4 километра. Краљ је напустио свој ауто на путу и ушао у село пешице.

У центру села Краља су дочекали учитељи са ђацима и велика маса света, насељеници пореклом из Србије и осталих српских покрајина: Црне Горе, Херцеговине, Босне, Далмације, Лике, Кордуна, Славоније и Војводине. Сви домаћини су били учесници ослободилачких ратова од 1912. до 1918. године, добровољци и комити. Било је ту народа свих узраста – од мале деце до старијих особа од преко 70 година. **Ивана Кнежевић** је донела свога сина **Душана од 15 дана да поздравља Краља**. Ђак Мица Протић је одједном истрчала из реда, притрчала Краљу и пољубила му руку.

Њ. В. Краљ је ушао међу сакупљени народ, назвао им добро јутро и питао како су. Ови су одговорили:

- Ваше Величанство, видите како је.
- Да, видим, одговара Краљ. Али будите храбри, не бојте се.
- Па јест од Бога је, Господару, додаје један Црногорац.
- Одакле сте ви?

– Има нас, Величанство, из Босне, из Хрватске, Далмације, Црне Горе и Србије, одговарају.

– Право Уједињење! Одговара Њ. В. Краљ. У тренутку спонтано се заорило: Живео Краљ! Живео јуначки Краљ! Многи прилазе и љубе га у руку и у шињел. Краљ је очигледно тронут као прави родитељ.

- А где су вам, браћо, породице? Пита Он.
- А неко у брдо, а неко сљега доле на станицу.
- А како сад живите?
- Па ето, напољу.

Њ. В. Краљ окреће се свити и наређује да им се што пре спреме шатори.

Из масе народа издвојио се стари ратник **Ђурко Лондровић**, војничким кораком приступио Краљу, салутирао и поздравио га речима:

– Ваше Величанство, као учесник ратова од 1912. до 1918. године, поздрављам Вас као најзаслужнијег ратника за ослобођење, поштујем Вас и молим да дозволите да Вам пољубим руку. Ђурко се сагнуо да пољуби Краљу руку. Краљ је врло хитро реаговао, речима:

– Ви сте много старији од мене и као заслужном ратнику ја ћу Вама да пољубим руку.

Краљ се сагнуо и пољубио руку староме Ђурку. Народ је био задивљен Краљевим поступком и пропратио га са одушевљењем.

„После тога Краљу приступа **Жарко Шкиљевић**, који има **болесног сина Милана** пуних десет година. Он га је свуда водио и леčio, али није могао да га излечи и моли Њ. В. Краља да ли би га могао примити у државну болницу о државном трошку.

Њ. В. Краљ се окреће ађутанту и каже:

– Наредите молим вас да се одмах прими.

Затим се окреће народу и пита има ли још ко какву жељу. Јавља се Хрват из Беловара, **Петар Клемен**, који је дошао овде пре неколико година са четворо деце.

– Шта желите ви? Пита Њ. В. Краљ.

– Само да видим и поздравим Ваше Величанство. Да вам пожелим од Бога здравље и заблагодарим што вас је Господ Бог својом милошћу послао међу нас да нас овако братски утешите. Ми се сад не бојимо ништа кад видимо Нашег Краља и сву ову велику светску господу, која су одмах дотрчала да нас утеше и помогну.“

Затим је Краљ поразговарао са народом и упознао се са стањем. Срећом, у Карађорђевицу људских жртава није било, јер у тренутку разорног земљотреса није било кише у Карађорђевицу па су становници, поштујући наређење власти, били ван својих домова, углавном испод брда званог Орлов крш изван села. Старци и деца су лежали и спавали у воловским и коњским колима. Међутим, материјална штета је била велика. Многе зграде су биле делимично или потпуно срушене.

После разговора са народом Краљ се упутио у разгледање села. Чим је кренуо запазио је са леве стране улице полусрушену кућу Стаке Стојовић, удовице чији је муж Ристо погинуо као учесник Топличког устанка. Стака се налазила пред кућом. Краљ је разгледао рушевину и упутио се у непорушени део. Страхујући да се тога часа не деси земљотрес Стака је рекла:

– Не, Господару, тако вам живота!

Краљ се окреће.

– А зашто?

– Па сваки час пада и сваки час се љуља, боље да пропадне све него да се Теби што деси. Ја не бих преживела несрећу да у мојој кући погине такав јунак.

Њ. В. Краљ захваљује и каже:

– Мајко, имао сам ја где да погинем па нисам.

Краљ се поприлично задржао у рушевини разгледајући је са пањом.

У дужој шетњи кроз село, у пратњи народа, Краљ се детаљно упознао са рушилачким последицама земљотреса. На крају обиласка Краљ је рекао:

– До јесени ћете сви имати нове и боље куће. Срећан сам што код вас нико није погинуо. Жалостан сам што је у појединим местима било доста људских жртава. И њима ћемо обновити све куће до јесени. Нажалост људске жртве се не могу ничим надокнадити.

Затим су насељеници обавестили Њ. В. Краља да је јуче чесма засута неким нарочитим песком и иловачом, која је избила из земље приликом земљотреса. Њ. В. Краљ иде да види пукотине земље и да види тај песак, који се нарочито ухватио око једне чесме. Затим улази у једну разваљену кућу.

Краљ наређује да се селу даде одмах новчана помоћ.

Затим се Краљ опростио од народа и наставио путовање ка среском месту Валандову.

НА РУШЕВИНАМА СЕЛА ПИРАВЕ

Испред Валандова се налази село Пирава у коме је било људских жртава и много порушених и оштећених кућа. Било је 19 мртвих и 35 рањених. Пирава је у целом, земљотресом захваћеном подручју, имала највише људских жртава.

На улазу у Пираву насред пута је стајао човек који је рукама давао знак да ауто стане. Краљ је рекао возачу да се заустави. Човек се представио као сељак из Пираве, Андон Тодоровић, и наставио:

– Ваше Величанство, ја и Ви смо заједно ратовали и прешли Албанију. Ја сам сиромаш сељак без земље, чивчија у турско време. У Пирави је било много Турака који су побегли у Турску а остала је њихова земља. Чорбације (богаташи) из Пираве ми не дају земљу и ја немам од чега да живим. Ни кућу немам.

Краљ је изашао из кола, руковао се са Андоном, поразговарао са њим и обећао му да ће све бити у реду. Наредио је ађутанту да запише његово име.

У Пирави је народ дочекао Краља као и у Карађорђевицу. Огроман број народа са председником, Митом Камчевићем, дочекао је и овде Њ. В. Краља. Епископ злетовско-струмички **г. Венијамин**, дошао је на лице места да невољницима даде свој благослов. Топли и срдачни поздрави и клицање Њ. В. Краљу били су узбудљиви. Узбуђен Њ. В. Краљ је разговарао са појединцима и руковао се. У том тренутку пред Њега су довели једну жену, која је у ноћи кад је био први земљотрес родила мушко дете. Њ. В. Краљ се осмехнуо и даривао дете са три златника. Жена му је пољубила руку, а народ је узвикнуо: Живео Краљ! Никад нећемо ми пропасти кад имамо оваквог Владара!

Г. др Миловановић и др Пузиљевић реферишу Краљу да су већ двадесет тешко рањених спремљени да се пошаљу данас по подне у скопску болницу.

Пирава представља праву гробницу. Од 160 домова ниједан није остао. Све су куће сравњене са земљом.

И црква и нова школа су пропале.

Због кише која је у Пирави падала те ноћи појединци су се вратили са поља у домове и доживели несрећу. Краљ је изразио жаљење због тако великог броја жртава и обећао сву помоћ која је потребна да се ублаже последице несреће.

Главешине села Краљ је упитао колико има слободне турске земље која треба да се додели сиротињи. Пажљиво их је саслушао и упитао да ли правилно деле земљу и куће и да ли воде рачуна о сиротињи. Резултат разговора је био повољан за сиротињу. Андону Тодоровићу је сутрадан додељено довољно земље да пристојно живи. Главешине су добиле наређење да се Андону додели плац и озида кућа пре свих осталих.

Оне катастрофалне ноћи, причају мештани, који су успели да се спасу и сад се налазе у збегу више разореног села, под чергама, да је највећа несрећа била у томе што је земљотрес био тако јак у кишној ноћи, а они нису имали осветљења. Настала је општа забуна и паника, па су људи очигледно срљали у смрт. Тако је у Пирави **погинуло 19 а 35 су рањени**. Погинули од земљотреса сахрањени су јуче на овдашњем гробљу.

Велико је чудо да је у Пирави остала читава здравствена станица, где се сад лече и негују рањеници. У станици сада ради начелник санитетског одељења г. др Миловановић и скопски хирург г. др Пулизевић. **Међу теже рањенима има и 14 лакше рањених** и 50 којима је указана лекарска помоћ.

У врло тешким околностима до сад су подигнуте колибе и неколико шатора у којима тренутно живе породице пострадалих.

Краљ је обећао народу да је обавеза државе да им надокнади штету. До јесени ће сви бити у својим новим кућама, бољим и сигурнијим него што су их имали.

ВАЛАНДОВСКИ СТРАДАЛНИЦИ ОДУШЕВЉЕНО ПОЗДРАВЉАЈУ Њ. В. КРАЉА

После посете Пирави Краљ је отишао у Валандово.

У лаганој шетњи упознао се са стањем у варошици. И у Валандову је било људских жртава: 2 мртва и 5 рањених. Краљ је поразговарао са мештанима на више места, саслушао њихове жалбе и жеље и изразио саучешће због људских жртава. Општинским и среским властима у Валандову Краљ је издао налоге како да поступе у отклањању последица земљотреса и обавестио их да ће издати хитне налоге Војсци и осталим одговорним установама да се мобилишу и најхитније пошаљу новчану и материјалну помоћ угроженом подручју.

И у Валандову Краљ је обећао да ће им све куће бити обновљене до јесени. Биће боље и сигурније од оних које су им порушене.

После Валандова Краљ се упутио ка Струмици.

У Струмицу је пошао због тога што се у пострадало село Мировче није могло отићи.

Успут за Струмицу Њ. В. Краљ са својом свитом посетио је Грчко војничко гробље у коме су сахрањени грчки војници, који су изгинули у току прошлих ратова. И гробље је разорено, па је Краљ закључио да ће и оно

морати да се поврати у стање пре разарања. Од Валандова гробље је удаљено 2 километра.

После гробља Његово Величанство са пратњом кренуо је за Костурно, које се налази на пола пута између Валандова и Струмице. Иако се није знало да Краљ долази, ипак се готово цело Костурно слегло на главни друм и сачекало Краљев аутомобил са одушевљеним поздравима „Живео Краљ!“ Њ. В. Краљ отпоздравља и улази у цркву. Председник општине обавештава Краља колико је ово село пострадало. Страдало је око 180 домова, нова школа и жандармеријска станица. Све је упропашћено. Народ већ три дана не сме да спава у кућама, ни у онима које су напукле, јер се боје нових потреса. Њ. В. Краљ дарује 3000 динара да се одмах даду најсиромашнијим док стигне државна помоћ. Новац прима председник општине, љуби Њ. В. Краља у руку и сузних очију захваљује и кличе: „Живео наш Краљ! Живео на многа љета!“

У разговору са народом Краљ се обавестио о несрећи која их је задесила и обећао помоћ државе. И становницима Костурне Краљ је обећао да ће се до јесени уселити у нове куће, боље од оних које су имали.

После разговора са народом Њ. В. Краљ је кренуо из Костурна за Струмицу.

СТРУМИЦА

„У 12.40 Краљ са својом пратњом стигао је у Струмицу.

Варошица је сва била окићена заставама. Одмах су пали у очи тек подигнути шатори и черге под којима народ живи.

На улазу у варош, Краља је сачекао огроман свет. На челу народа је био председник општине г. др Фиданчевић и дивизиски генерал г. Стева Радовановић. Чим је Њ. В. Краљ изашао из аутомобила, приступио му је генерал г. Радовановић и поднео му рапорт. После тога председник општине Фиданчевић одржао је овај говор:

„Ваше Величанство, тронуте сви из дна душе Вашом благонаклоном пажњом за ове крајеве, ја Вас у име грађана града Струмице, који су Вам најоданији поданици, најискреније и најверније поздрављам са – „Добро нам дошли“. Несрећа која нас је снашла биће Вашим доласком у многострано олакшана, јер видимо да се о нама усрдно стара наш велики Господар, који је на глас о несрећи, која нас је задесила лично похитао и тиме отворио сва срца верних грађана ове вароши.

Ја Вам Ваше Величанство у име грађана изражавам најдубљу благодарност и кличем: Да живи Њ. В. Краљ и његов узвишени владалачки дом!“ Бурно клицање из неколико хиљада грла орило се на улазу у Струмицу: **„Живео Краљ! Живео Краљевски дом!“**

Затим је председник општине, са кметовима, поднео Краљу со и хлеб. Њ. В. Краљ прима, а после тога прима и реферат у коме председник општине описује како је у Струмици било за време земљотреса, колико има штете и жртава. Из тога реферата се види да у Струмици није било људских жртава. Рањене су само три жене и једно дете из села Бањице.

После тога се Њ. В. Краљ рукује са кметовима и грађанима, који су Га све више опкољавали, тако да је Његово Величанство кроз густу

поворку ушао у варош Струмицу и прошао свим њеним главним улицама пешке до саме цркве, праћен непрекидном густом поворком која је бурно клицала: „Живео Краљ!“

Варошица је сва била окићена заставама. По целој вароши запажени су многи шатори и черге под којима народ сада живи. У Струмици је страдало хиљаду кућа, а 20 је потпуно порушено, па су шатори и черге једина заштита од невремена.

Ту код цркве, дивизијски генерал г. Радовановић реферисао је Краљу да су обадве војничке касарне толико пропале, да се штета на њима цени на 300.000 динара.

Краљ је са ове узвишице разгледао Струмицу и приметио да је већ подигнуто 800 шатора, које је дала команда армије из Скопља. Остали становници, који не смеју да станују у кућама подигли су нешто черги и малих скрпљених избица од дасака, плотова и другог материјала, у којима сада станују.

Краљ је обећао народу Струмице и околних насеља да ће им бити обновљене све порушене куће и остале зграде, и да ће се до јесени уселити у нове домове, лепше и сигурније од оних који су им порушени.

После дужег разгледања Струмице Њ. В. Краљ је са Свитом отпутовао за Штип, Велес и Скопље.“

ИСПУЊЕЊЕ КРАЉЕВОГ ОБЕЋАЊА

Краљ је у потпуности испунио обећање које је дао народу. Убрзо после његове посете у земљотресом захваћено подручје дошла је војска са потребном опремом и механизацијом и предузела све потребне мере да се помогне народу и отклоне последице разарања.

У Карађорђевицу су најпре подигнути војни шатори за ђаке. У шаторе су постављени лежајеви са сламарицама и јастуцима. Чаршави и јастучнице су били бели као снег. Ђебад војничка су била вунена, дебела и топла. Тада сам био ученик првог разреда основне школе и живи сам сведок ондашњих догађања. Сви ђаци су добили своје сламарице и били су обавезни да спавају у шаторима. Такву благодет нисмо имали код својих кућа.

Поред шатора је постављена војна кухиња. У кухињи је припремана храна за све ђаке. За доручак смо добијали чај или белу кафу, војнички хлеб са сиром или кобасицом или хлеб премазан пекмезом или путером. Често је за доручак припреман обилан сутлијаш. Ручак и вечера су били богати, уз обилан додаток сутлијаша. Храну је припремао Михаило Цициловић, сељанин из Карађорђевица који је у војсци био кувар.

И у осталим местима угроженог подручја поступљено је на исти начин. Добили су исту помоћ као и Карађорђевац.

У цело земљотресом оштећено подручје, по Краљевом налогу и о трушку Државе, дошли су зидари, тесари и столари из целе Југославије. Они су зидали куће, постављали кровове и израђивали врата и прозоре уз помоћ војника. Држава је за сваку кућу обезбедила креч, камен, цигле, цреп из Лесковца и Кикинде, и дрвену грађу. Добро се сећам да је на

цреповима из Лесковца писало „Рафајловић и Бејаз – Лесковац“. Дрвена грађа је допремана из стругаре у Дрвару.

Војници су се несебично залагали и помагали мајсторима и народу као да су градили сопствене куће. Радили су својски од јутра до мрака и успели да се народ усели у нове куће пре јесени.

Сећам се да је нашу кућу зидао, зидар и тесар, чича Ђуро, родом из Црне Горе. Помагало му је свакодневно десет и више војника, зависно од потреба. Многи војници су поред њега научили да зидају и праве кров.

Све занатлије су се храниле са војском и спавали у војним шаторима.

Одговарајуће установе и добротворне организације из Београда и осталих места су извршавале своје обавезе према својим могућностима и у многоме олакшале тежак положај угроженог народа. Помоћ у одећи, обући и храни је тада била добродошла сиромашном сеоском народу.

Усељавање у куће је било постепено, зависно од тога кад је која била завршена.

Септембра месеца 1931. године сви становници целог разореног подручја били су усељени у своје нове куће.

Краљ је одржао обећање дато народу одмах по доласку у угрожено подручје.

Блаженопочивши Краљ Александар I Карађорђевић Ујединитељ, убијен је у атентату у Марсељу 9. октобра 1934. године. Он је био прва жртва Другог светског рата. Са њим је убијена Југославија.

Са Александром је убијен и Луј Барту, министар спољних послова Француске. Он га је дочекао у марсељској луци кад је допловио бродом „Дубровник“ у званичну посету Француској.

Тело Блаженопочившег Краља је бродом „Дубровник“ пренето у Југославију и сахрањено у Краљевској цркви „Светог Ђорђа“ на Опленцу.

ШКОЛСКА НАСТАВА ЗА ВРЕМЕ ЗЕМЉОТРЕСА

Зграда школе је била озбиљно оштећена и у њој више није могла да се држи настава. Постојала је опасност да се цела зграда сруши у случају неког слабијег потреса, па је комисија одлучила да се школа поруши и озидана нова зграда.

Настава је одржавана у старој школи која није осетила земљотрес, иако је грађена у времену кад услови за градњу нису били најповољнији. Та стара школа се налазила на шљунковитом наносу дебљине двадесет и више метара, па је то вероватно разлог што није оштећена ни срушена.

Стара школа је имала две учионице, као и нова школа. Око школе је био диван воћњак, па смо ми ђаци уживали у плодовима разног воћа.

Кад је време било лепо и сунчано клупе су изношене из учионица, па је сва настава одржавана у природи, на свежем ваздуху и уз цвркулт птица. Имали смо срећу да су временски услови те школске године били врло повољни, те смо већи део наставе одслушали у природи.

ПРИЛОГ

Приказано је 12 карактеристичних слика из књиге Јеленка Михаиловића „Валандовске трусне катастрофе“. Књига садржи 54 слике.

ЗЕМЉОТРЕС
У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ
1931. ГОДИНЕ

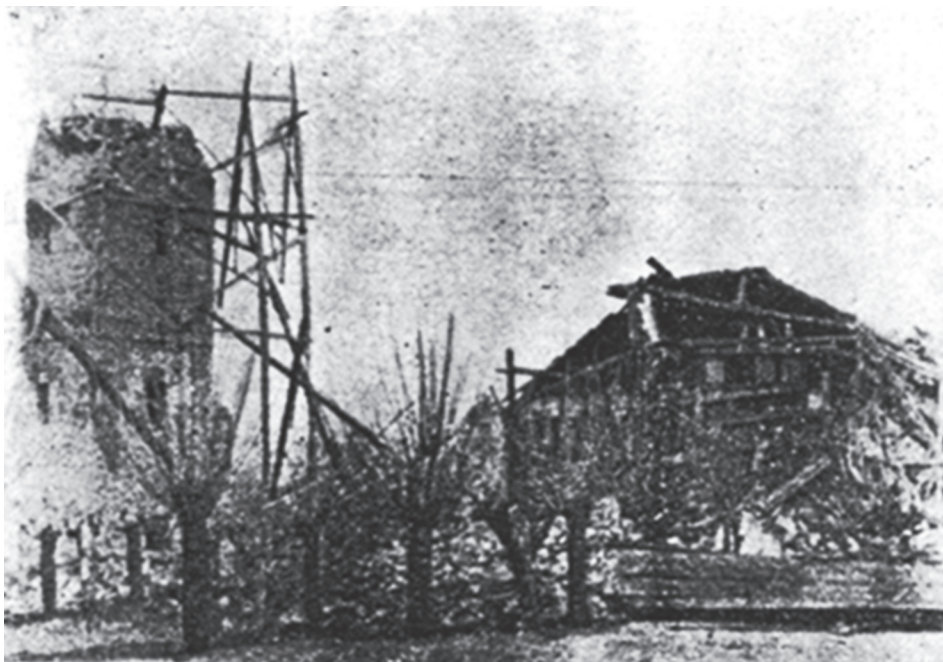
СЛ. 1. ВАЛАНДОВО. ПОРУШЕНЕ КУЉЕ:
1. ГЛИГОРИЈА НИКОЛИЋА, 2. И 3. МИТЕ НИКОЛИЋА (СЕВЕРНА СТРАНА УЛИЦЕ КРАЉА АЛЕКСАНДРА I)

СЛ. 2. ВАЛАНДОВО. ПОЧЕТАК УЛИЦЕ КРАЉА АЛЕКСАНДРА I ОД ЗАПАДА

СЛ. 3. ВАЛАНДОВО. ПРИВРЕМЕНА ТЕЛЕФОНСКА ЦЕНТРАЛА

СЛ. 4. ПИРАВА. ЗВОНИК И ЦРКВА

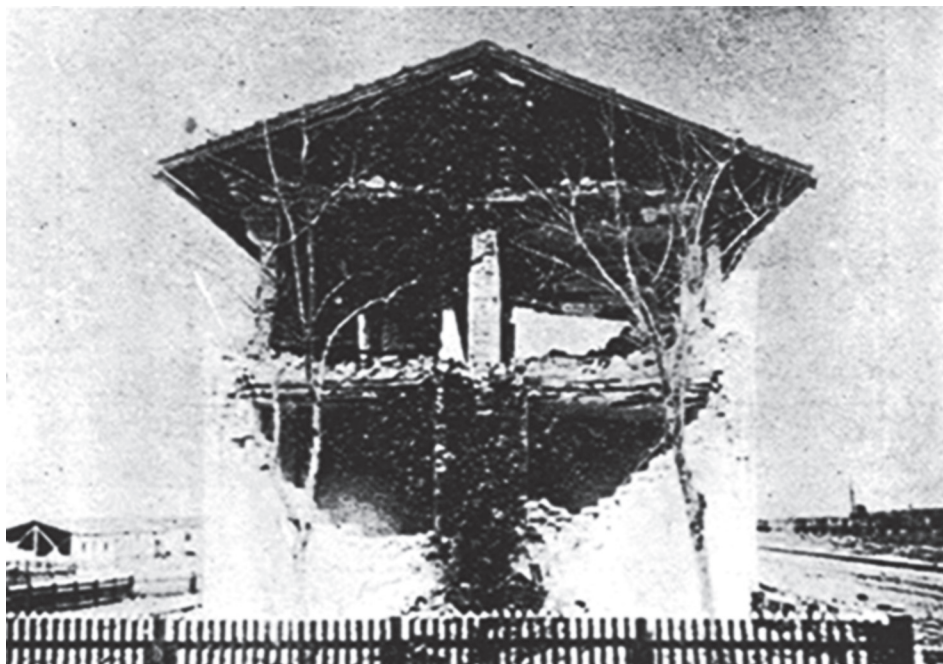
ЗЕМЉОТРЕС
У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ
1931. ГОДИНЕ

СЛ. 5. УДОВО. УЛИЦА ПОРЕД Ж. С. СТРУМИЦЕ

СЛ. 6. Ж. С. СТРУМИЦА. СТАН НАДЗОРНИКА ПРУГЕ

СЛ. 7. МИРАВЦИ. ИЗГЛЕД ПОРУШЕНЕ ЖЕЛЕЗНИЧКЕ СТАНИЦЕ ОД ЈУГО-ИСТОКА

СЛ. 8. Ж. С. МИЛЕТКОВО. ВЕРТИКАЛНО СРОЗАНА ЗГРАДА. ИЗГЛЕД ОД ЈУГО-ИСТОКА

ЗЕМЉОТРЕС
У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ
1931. ГОДИНЕ

СЛ. 9. Ж. С. МИЛЕТКОВО. ИЗГЛЕД РАЗОРЕНЕ ЗГРАДЕ ОД СЕВЕРО-ИСТОКА.

СЛ. 10. ПУКОТИНЕ ИЗ КОЈИХ ЈЕ ИЗБИЈАЛА ТОПЛА ВОДА СА МУЉЕМ КМ 594+825 У ОКОЛИНИ Ж. С. МИЛЕТКОВО

СЛ. 11. КРАЉЕВО СЕЛО (ГРЧИШТЕ). ЗА ВРЕМЕ ВЕРТИКАЛНОГ ПОДИГРАВАЊА ТЛА ЗДРУСКАН ЗВОНИК

СЛ. 12. ЂЕВЂЕЛИЈА. ЦАРИНАРНИЦА У ВАГОНУ

Крајем августа завршена је нова школска зграда. У септембру смо наставили рад у новој школи.

КАКО СМО ДОЖИВЕЛИ РАЗОРНИ ПОТРЕС

Према извештају Сеизмолошког завода на Ташмајдану разорни земљотрес се десио 8. марта 1931. године у 1 час, 51 минут и 18 секунди.

Највећи број Карађорђевачана се налазио изван својих кућа. Поштовали су саопштење власти да се ускоро очекује знатно јачи удар од претходног и наређење да нико не сме да буде у унутрашњости зграда док се тај разорни потрес не деси.

Већина становника су напустили своје куће, потоварили постељину, децу и старије особе у воловска и коњска кола и одвезли се изван села, на удаљеност око један километар. Наша кућа се налази на 900 метара удаљена од села. Од наше куће па према брду Бандери, до подножја Бандере, простире се пољана дужине један километар. На тој пољани било је тада стотинак кола са породицама. Народ је дисциплиновано очекивао обећани разорни потрес.

И десио се. Сеизмолози су били у праву, њихово предвиђање се обистинило.

Највећи део кућа су потпуно срушене, а многе су делимично порушене или напукле. У ствари, ни у једној кући се више није смело становати, утврдила је стручна комисија која је ускоро извршила преглед свих објеката.

Радован Калезић, насељеник пореклом из околине Даниловграда, није имао никаквих кола, па је разорни потрес дочекао са породицом у двооришту своје куће. Мартовска ноћ је била хладна, па је колевка са двогодишњим сином **Дојчилом** била у кући. Плашили су се да ће се дете преохладити, а и рачунали су да неће, ваљда, баш те ноћи да се деси разорни потрес. Међутим, десио се. Кућа је срушена до темеља. **Колевка са Дојчилом је покривена рушевином** и нико није веровао да је преживео, јер се није чуо његов плач нити какав други знак који би показивао да је жив. У потпуном мраку није се могло приступити откопавању. У рану зору двориште Радованове куће је било пуно света, суседи, рођаци и пријатељи су се окупили спремни да помогну. Почели су да рашчишћавају рушевину. Радован је беспомоћно говорио: *„Не вреди да ја тражимо. Сигурно није жив. Чуо би се бар његов плач за ових неколико сати да је можда жив“*, говорио је. Упорност присутних се исплатила. После неколико сати рашчишћавања нашли су колевку преврнуту, а **испод ње је спавао Дојчило**, здрав, читав, без икакве озледе. То је Дојчилу причала његова мајка Милица више пута. Он ми је ово потврдио данас, 8. марта 2011. године, на 80. годишњицу разорног земљотреса.

Овде је потребно допунско објашњење. Колевке су онда правили сеоски столари, од чврстог дрвета, јаче и веће него што је потребно за мало дете. У оно време је било мало кревета, па су колевке биле дуже и шире него обично да би у њима могло да спава дете старости до три године. Штедело се на креветима а и деци је било боље. То је спасило Дојчила, као и срећна околност да се колевка преврнула и поклопила га.

Дојчило Калезић данас живи у Београду у насељу Кнежевац, у улици Првобораца 11.а. Има супругу, две кћерке, два сина и деветоро унучади.

Ми смо имали кућу величине у основи 8 x 12 метара, озидану 1929. године. Тих дана је мој **млађи брат Милутин био болестан**. Имао је неколико дана високу температуру и морао је да лежи у кревету. Спавали смо ноћу у истом кревету, он до зида а ја до њега. **Отац Илија** и две млађе сестре, **Драгица и Богољуба**, су спавали испред куће. Ја и Милутин смо спавали у соби, у кревету, а **мајка Грана** је дежурала поред петролејске лампе, на столици. Милутин је затражио воду. Мајка је устала и пошла са лончетом воде ка нама. Кад му је пружио лонче осетио се јак потрес, на тавану је нешто јако треснуло и мајка је тога тренутка легла преко нас да нас заштити. Убрзо је у кућу улетео отац и питао како смо. Потрес је прошао, кућа се није срушила, али су зидови попуцали. Отац је сутрадан утврдио да се од потреса срушио димњак и то је био онај удар који се чуо на тавану.

Стручна комисија је одлучила да се наша кућа поруши због испуцалих зидова. На задњем делу куће оставили су један троугласти део у ћошку. Данас се, и после 80 година, јасно уочава **разлика између старог троугла зиданог каменом у земљаном малтеру тамне боје и новог дела зиданог од истог камена али у кречном малтеру светле боје**. Снимио сам тај детаљ за успомену на разорни земљотрес.

ШТА СЕ РУШИЛО?

Карађорђевици су градили куће од камена који су добијали из рушевина старих турских кућа у Калуцкову. Те турске куће су биле грађене од две врсте камена. Један камен је био плочаст, сивкасте боје и врло погодан за слагање и зидање. Други камен је био беле боје, неправилног облика и неподесан за слагање и зидање, па су празнине у зиду попуњаване ситним камењем. Везиво приликом зидања је било блато, чисто а понекад помешано са плевом.

Куће зидане плочастим каменом су издржале разорни потрес и ниједна од њих се није срушила. Од јаког потреса су свима зидови попуцали па су морале да се поруше и уместо њих озидају нове. Куће од белог камена су скоро све потпуно срушене.

Било је кућа које су биле грађене од различитих слабих материјала. Оне су све порушене.

Неколико насељеника из Босне су приликом досељења довели дрвену грађу и од ње су направили куће за становање, штале за стоку и плевне за сламу, сено и остале потребе. Ниједна од тих грађевина није страдала од земљотреса. Један од тих Босанаца је био и **Петар-Перо Пилиповић**, који се доселио са бројном породичном задругом, овцама, кравама, воловима и грађом за кућу, штале за стоку и остале потребе. **Његов 93. годишњи син Никола** ни данас не зна како је Перо добио толико вагона да све то превезе. Имао је велику породичну задругу, па је и то помогло да добије потребан број вагона. Перо је био солунски добровољац па је и то сигурно утицало на доделу вагона.

СЕИЗМИЧКА ОСМАТРАЊА

За време разорног земљотреса 1931. године у пострадалим срезовима није постојала сеизмичка служба осматрања.

У Валандову је 1967. године почела са радом сеизмичка станица. У њој је почео да ради Петар Цонов, геометар, родом из суседног села Пираве. Живео је у Пирави, а сваког дана је одлазио у Валандово и, у 9 часова, читавао податке са мерних инструмената и телефоном их саопштавао Републичкој сеизмичкој опсерваторији у Скопљу. Петар је отишао у пензију, а службу осматрања је преузела његова кћерка Валентина и обавља је и данас.

Служба сеизмичких осматрања у Македонији је знатно унапређена. Сви се подаци са мерних инструмената преносе аутоматски у централну опсерваторију у Скопљу. У ствари, све сеизмичке станице у Македонији су повезане у јединствени систем и сви се подаци аутоматски прослеђују у Скопље.

ПРЕГЛЕД НАЈВЕЋИХ ОШТЕЋЕЊА ЗГРАДА, ЉУДСКИХ ЖРТАВА И СТОКЕ

Н а с е љ е	Штете на зградама					Људи	
	Разорено	Јако оштећено	Свега	Укупан број зграда пре потреса	Процент оштећених зграда	Мртвих	Рањених
Срез дојрански							
1. Валандово	249	50	299	299	100	2	5
2. Пирава	159	17	176	181	97	19	35
3. Карађорђевац	104	18	122	127	96	---	---
4. Удово	30	9	39	46	85	---	---
5. Градец	63	32	95	108	88	---	---
6. Раброво	20	4	24	29	83	---	---
7. Честово	13	6	19	22	86	---	---
8. Брајковци	24	31	55	58	95	---	---
9. Балинци	21	13	34	40	85	---	3
10. Марвинци	31	17	48	53	90	---	5
11. Фурка	84	31	115	121	95	---	---
12. Црничани	20	3	23	26	88	---	---
Свега:	818	231	1049	1110	---	21	48
Вредност побијене стоке за цео срез 96.800 динара.							
Вредност новоподигнутих и оправљених зграда за цео срез 17.361.382. динара							

ПРЕГЛЕД НАЈВЕЋИХ ОШТЕЋЕЊА ЗГРАДА,
ЉУДСКИХ ЖРТАВА И СТОКЕ

ДРАГИША
И. КЕЦОЈЕВИЋ

Н а с е љ е	Штете на зградама					Људи	
	Разорено	Јако оштећено	Свега	Укупан број зграда пре погреса	Процент оштећених зграда	Мртвих	Рањених
Срез њевђелијски							
1. Краљево Село	86	30	116	118	98	7	3
2. Ђават	11	37	48	65	74	---	6
3. Богданци	71	101	173	276	63	---	---
4. Стојаково	13	102	115	203	57	---	1
5. Ђевђелија	14	48	62	641	10	---	---
6. Давидово	24	34	58	60	96	---	---
7. Миловче	156	42	198	200	99	1	9
8. Габрово	29	28	47	50	94	---	---
9. Петрово	14	67	81	86	94	---	---
10. Кованци	25	30	55	59	93	---	---
11. Милетково	19	13	32	34	94	---	4
12. Смоквица	60	35	95	103	92	---	1
13. Серменин	55	39	94	105	89	1	5
14. Коњско	36	67	103	107	88	---	---
15. Степаново	30	19	49	53	92	---	---
16. Негорци	61	103	164	169	97	---	---
17. Мрзенци	33	25	58	62	93	1	3
Свега:	738	810	1548	2400	---	10	32
Вредност побијене стокe за цео срез 15.950 динара.							
Вредност новоподигнутих и оправљених зграда за цео срез 9.109.769. динара							
Срез струмички							
1. Костурио	134	4	138	145	97		
2. Попчево	14	17	31	45	55		
3. Васиљево	9	22	31	65	47		
4. Муртино	5	34	39	118	33		
5. Ново Село	1	32	33	180	18		
6. Струмица	20	224	244	1494	16		
7. Босиљево		15	15	108	14		
Свега:	183	348	531	2154			
Вредност побијене стокe за цео срез динара.							
Вредност новоподигнутих и оправљених зграда за цео срез 1.329.330. динара							
Срез неготински вард.							
1. Демир Капија	54	11	65	68	95		2
2. Кошарка	28	11	39	44	90		
3. Бистреница	5	68	73	113	64		
4. Прждево	3	98	101	185	55		
5. Курија		11	11	56	19		

ПРЕГЛЕД НАЈВЕЋИХ ОШТЕЋЕЊА ЗГРАДА,
ЉУДСКИХ ЖРТАВА И СТОКЕ

Насеље	Штете на зградама					Људи	
	Разорено	Јако оштећено	Свега	Укупан број зграда пре погреса	Процент оштећених зграда	Мртвих	Рањених
6. Д. Дисан	2	33	35	212	16		
7. Неготин вард.		32	32	496	6		
8. Тимјаник	1	6	7	250	3		
9, Војшанци		2	2	70	3		
Свега:	93	272	365	1499			2
Вредност побијене стокe за цео срез 3.500. динара.							
Вредност новоподигнутих и оправљених зграда за цео срез 1.045.716. динара							
УКУПНО за све срезове	1832	1661	3493	7163		31	83
Вредност побијене стокe за све срезове 116.250. динара.							
Вредност новоподигнутих и оправљених зграда за све срезове 28.846.197 динара							

The paper describes the devastating earthquake with human losses which happened eighty years ago in Southern Serbia.

Catastrophic shake happened on 8th March 1931, at 51 minutes, 18 seconds past 1 o'clock P.M. The period of the wave was 8 seconds. The quakes were so strong that the needles on the apparatus in the Seizmographic Institute in Belgrade were thrown-off. The earthquake was recorded by the most distant seizmographic stations on all five continents. The epicentre of the quake was in Greece.

The quake shook the great part of the Balkan peninsula, mostly Greece, southeastern part of Southern Serbia and part of the western Bulgaria, including Sofia. The places in Southern Serbia which suffered most were Kavadar, Negotin na Vardaru, Demir Kapija, County of Dojran, County of Djevdjelija and the surroundings of Strumica. The most devastated was Valandovo in the County of Dojran.

The next day, early in the morning, the royal train arrived in Skoplje with His Majesty, King Aleksandar Karadjordjević followed by the President Mr. Petar Živković. The train proceeded towards south to the endangered area. The King came in order to be with his people, to perceive the extent of the destruction and to find out what kind of help was needed there and how it could be distributed.

In Demir Kapija, the King was welcomed by a huge crowd of people. The King personally made sure that the destruction was devastating and he had promised that they would receive the much needed help.

The next stop was in Udov, at the train station "Strumica". As soon as he got out of the train, the King made sure that the earthquake had really been a catastrophic one. The train station was so damaged that it was expected to collapse after a next shake, even a light one. Many of the surrounding buildings were fallen or close to collapsing. The King was met by a huge crowd of people under the leadership of the president of the municipality, head of the county, a deputy and other leading men. The King looked up the ruins and he promised people that everything would be renovated at state's expense and that all of them would be in new and better houses by autumn.

After Udov, the King visited the settled village of Karadjordjevac, then village Pirava, county place Valandovo, little town Furka and county place Strumica. In all of these places, the people greeted their King enthusiastically. In his talks with the people, the King would be telling them that all the damages would be compensated, all demolished houses would be pulled down to the ground and that new houses would be built and that everyone, by autumn, would be living in newer and better houses than before. Military commanders who escorted him were given orders that the people should immediately receive tents as a protection against bad weather.

The King left for Štip and further.

Immediately after the King's departure, the army arrived to all of these places and started giving all the necessary help to the people. Soon, there came masons, carpenters and other handicraftsman for building

houses. From whole of Yugoslavia came building materials: bricks and roofing tiles came from Leskovac and Kikinda, wooden material came from Drvar, lime, nails and other material arrived from other places. A group of soldiers was assigned to each house. They were helping the artisans, learning the crafts in that way.

The King refused the international help stating that his country was strong enough to clear away the situation brought about by the damaging earthquake.

The King kept his promise. In the September of the same year, all of the demolished houses were renewed and the people moved into new houses which were better and more spacious than before.

The King fulfilled his promise.